

Les falles com a agents culturals.
Estudi de l'activitat cultural de les falles d'Alzira
Falles committees as cultural agents
Study of the cultural activity of Alzira's Falles committees

Alba Fluixà Pelufo
Universitat Politècnica de València
Alba.fluixa@gmail.com

Resum

L'objectiu d'aquest estudi ha estat investigar l'activitat cultural de les comissions falleres de la localitat d'Alzira, la seua tipologia i forma de gestió, així com analitzar el seu potencial com a agents culturals. S'ha emprat una combinació d'investigació quantitativa (qüestionaris de resposta tancada) i qualitativa (entrevistes personals en profunditat). Aquesta metodologia ha permès obtenir, per una banda, dades objectives traduïbles a gràfiques i percentatges que radiografien per primera vegada tots els aspectes d'aquest fenomen i, per altra banda, informació no recollida abans sobre les motivacions, el procés de treball o les dificultats amb què s'han trobat els qui l'han dut a terme.

Paraules clau: Falles; gestió cultural; activitats culturals; Alzira.

Abstract

The objective of this study has been to investigate the cultural activities of Alzira's Falles committees, its typology and management and also to analyse its potential as cultural agents. A combination of quantitative research (survey with closed answer questions) and qualitative research (personal in depth interviews) has been used. This methodology has allowed us to obtain, on the one hand, objective information that can be translated into statistics and graphics that, for the first time, analyse all the aspects of this phenomenon and, on the other hand, unprecedented information about the motivations, work process and difficulties of those who have carried it out.

Keywords: Falles; cultural management; cultural activities; Alzira.

**Culturas. Revista de
Gestión Cultural**

Vol. 2, Nº 2, 2015
pp. 1-26
EISSN: 2386-7515

Recibido:20/04/2015
Aceptado:13/09/2015

1. Introducció

Les falles són una de les manifestacions festives més esteses pel territori valencià. Mouen milers de persones organitzades en comissions (conjunt de persones que es reuneixen per tal de plantar una determinada falla) que gestionen la festa i, encara que la celebració de la festa té lloc del 16 al 19 de març, podem trobar activitat fallera durant pràcticament tot l'any.

L'origen de les falles sembla relacionar-se amb els focs rituals de l'equinocci de primavera, però en la forma actual procedeixen de les celebracions festives que feien els fusters de València per honorar el patró del gremi i que, des de mitjan s. XVIII, es convertiren en diversió de veïnat. (Ariño, Antonio, 1990: 5). "La festa fallera es configura com a tal al llarg de la segona meitat del segle XVIII. Apareix com a hereva de les tradicionals festes de carrer, i hi conflueixen diverses aportacions, com els ninots de mitja quaresma, la influència dels altars barrocs, del teatre i de la literatura satírica popular" (Hernández, Gil-Manuel. 2002: 49). La festa es desenvolupà durant el s. XIX malgrat les contínues prohibicions i els impostos que projectaren sobre ella les autoritats municipals i, posteriorment, ha esdevingut un element identitari per a molts valencians que les inclouen dins de tot allò que conforma «l'essència valenciana».

On aquesta manifestació festiva té una major dimensió és a la ciutat de València, tant pel seu volum com per la seua tradició i repercussió social. No obstant això, vaig decidir centrar l'estudi en la localitat d'Alzira per diverses raons. En primer lloc perquè les seues comissions falleres tenen una considerable activitat cultural i també perquè, en tractar-se d'un àmbit geogràficament més reduït, resultava un camp d'estudi adequat per a una primera aproximació al tema, i, al mateix temps, és molt significatiu ja que es tracta de la segona ciutat amb major número de falles.

Alzira té una gran tradició fallera, ja que la primera falla documentada data de l'any 1889. L'any 2005 fou declarada Festa d'Interés Turístic Nacional gràcies a la proposta efectuada per la Junta Local Fallera d'Alzira, entitat que s'encarrega de coordinar la festa al municipi. Hi ha 34 comissions que planten 68 monuments, distribuïts per tota l'àrea urbana, i que aglutinen a un total de 5.500 persones entre adults i xiquets.

Però caldrà definir què entenem per «activitat cultural» partint de la concepció general i adaptant-la a l'àmbit particular de l'estudi: les falles. Definir què entenem per cultura és sempre una qüestió profundament complexa. En la modernitat s'estableix la idea de la cultura com a

sinònim de cultura «llettrada» conduint al concepte d'alta cultura. (Ariño, Antonio. 2010: 12). No obstant això, considerarem pràctiques culturals aquelles que apareixen a les enquestes d'hàbits culturals i també tot allò que, pertanyent a l'àmbit faller, garde relació amb aquestes pràctiques. Les falles són un medi particular que obliga a ampliar l'estudi més enllà dels límits de les clàssiques pràctiques culturals com els concerts, les arts escèniques o les exposicions, perquè no cal oblidar que l'esperit «cultural» ha impregnat igualment altres activitats més típicament falleres com, per exemple, el llibret de falla o la presentació i que són un perfecte paradigma de fins a quin punt ens movem en un camp en el qual les fronteres entre allò festiu i allò cultural són flexibles i permeables.

2. Metodologia de treball

La metodologia emprada ha estat fonamentalment de dos tipus: la investigació bibliogràfica i el treball de camp, tant quantitatiu com qualitatiu. S'han emprat fonts bibliogràfiques (llibres i articles de revistes i publicacions especialitzades), arxivístiques i d'hemeroteca (díptics, cartells, articles en premsa, publicacions en webs, etc.) i, pel que fa al treball de camp, entrevistes personals i enquestes.

Les enquestes han estat dirigides als delegats de cultura de cada comissió fallera o, en el seu defecte, als presidents. L'objectiu del qüestionari ha estat obtenir, per una banda, informació concreta sobre el tipus d'activitat cultural desenvolupada per les comissions falleres d'Alzira i, per altra, conèixer com es gestiona tota aquesta activitat, quina resposta obté del públic i com la valoren els propis organitzadors. El període de temps de l'estudi s'ha centrat en la història recent de les comissions, encara que la majoria es tracta d'agrupacions relativament joves. En resum, estem parlant dels últims 30 anys per tal de recollir bé la trajectòria i la progressió de les activitats culturals organitzades per les falles alzirenyes.

Per tal de definir les preguntes més adequades, el primer pas va ser realitzar una investigació preliminar per a conèixer el tipus d'activitats culturals que han desenvolupat les comissions falleres a la ciutat d'Alzira. En segon lloc, es van fer unes primeres entrevistes personals per a conèixer el funcionament intern de les falles i també amb quins paràmetres s'hauria de valorar la seua tasca. Tenint en compte aquests objectius, s'ha elaborat un qüestionari amb diverses modalitats de preguntes (de sí o no, amb diverses categories, de completar...) organitzat en cinc apartats amb els quals es pretén cobrir totes les necessitats d'informació: informació general de cada falla, activitats culturals, participació i públic, gestió de les activitats i, per últim,

objectius, valoracions i projectes de futur.

Per tal d'aconseguir una perspectiva més propera, s'han fet entrevistes personals a alguns agents destacats en el camp de l'activitat cultural fallera a Alzira. La selecció dels entrevistats s'ha fet tenint en compte les falles amb major volum d'activitat i una programació cultural estable. També s'ha entrevistat els responsables d'altres falles que poden donar visions complementàries. A més a més, es va considerar adequat entrevistar el delegat de cultura de la Junta Local Fallera d'Alzira ja que gran part de l'activitat en àmbits com el teatre ve motivada per iniciatives d'aquesta entitat. Les entrevistes versaren al voltant dels temes recollits al qüestionari però tractant d'aprofundir el màxim possible, donant a l'entrevistat la llibertat i flexibilitat que li permeten compartir tots els aspectes interessants de la seua experiència.

3. Objectius

La tendència de les comissions falleres a eixir dels límits de l'activitat estrictament festiva no ha estat estudiada des de l'àmbit acadèmic. Àmbit des del qual sí s'han estudiat, de forma exhaustiva, pràcticament tots els aspectes de la festa, des dels monuments al significat ritual del foc, passant pel paper de la música o la indumentària, entre d'altres. Es fa, per tant, especialment necessari emplenar aquest buit que afecta a una part cada vegada més important de l'activitat fallera i que ens pot aportar noves dades per a definir les falles actuals: unes falles que estenen la seua activitat al llarg de tot l'any i a àmbits, com el cultural, que s'allunyen d'allò estrictament festiu. Per això, l'estudi pretén investigar, des de l'àmbit de la gestió cultural, de quina forma actuen les comissions falleres quan es converteixen en agents culturals: quin tipus d'activitats organitzen (per a poder identificar i classificar totes les activitats culturals), analitzar com les gestionen les comissions (tipus d'activitats, criteris, públic al que es dirigeixen, difusió, entitats amb què col·laboren), avaluar l'impacte que tenen aquestes activitats en la vida cultural i en la societat d'Alzira (públic que acudeix, col·lectius als que impliquen, etc.) i, sobretot, analitzar el potencial de les comissions falleres com a agents culturals.

4. Resultats de l'estudi

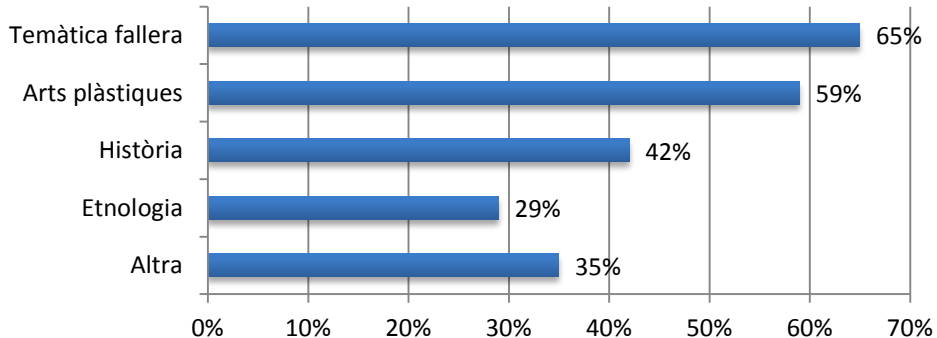
A continuació es presenta la informació obtinguda a partir del treball de camp, tant de les enquestes com de les entrevistes personals. S'aconsegueix així una doble aproximació, quantitativa i qualitativa, al fenomen estudiat.

4.1 Resultats de l'enquesta (informació quantitativa)

Les dades obtingudes mitjançant els qüestionaris emplenats pels responsables culturals de totes i cadascuna de les 34 comissions falleres alzirenyes actives en l'actualitat permeten precisar de forma objectiva i quantificable el tipus d'activitat que duen a terme les comissions, com la gestionen i quina valoració en fan.

La tipologia de les activitats cobreix pràcticament tots els àmbits. S'ha pogut observar que l'organització d'exposicions és una pràctica prou estesa perquè un 50% de les falles n'han fet. Les temàtiques han estat diverses però la més popular ha estat la fallera (indumentària, pirotècnia, artistes fallers, etc.), 11 de les 17 falles organitzadores d'exposicions o el que és el mateix, un 65%, han fet exposicions relacionades amb ella. Un 59% de comissions n'han fet d'arts plàstiques (pintura, escultura, fotografia, dibuix, etc.) i un 42% d'història. També hi ha hagut un 29% de falles que han realitzat exposicions etnogràfiques i un 35% ho han fet sobre altres temes com natura, esports, gastronomia, cotxes antics, literatura, reciclatge o les efemèrides de la pròpia comissió.

Gràfic 1: Percentatge de comissions que han organitzat exposicions de cada temàtica.

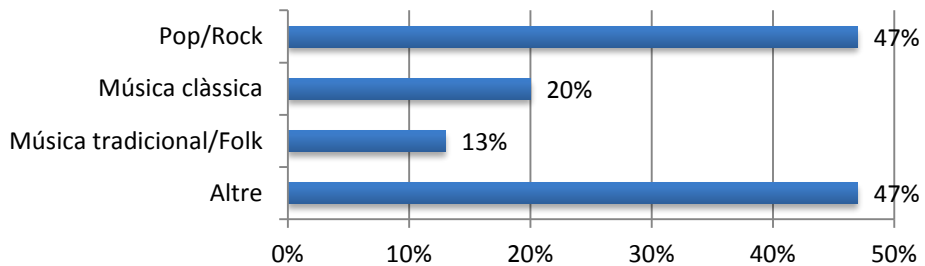

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Els concursos relacionats amb les arts plàstiques són una activitat habitual, el 32% en realitzen dirigits als adults i, si parlem de concursos infantils, el percentatge puja fins al 76%.

Els concerts són també un dels plats forts de l'activitat cultural fallera, un 44% de les falles n'han organitzat. Els més estesos són els de pop/rock, un 47% de les comissions que organitzen concerts n'han fet d'aquest estil. Un 20% n'han fet de música clàssica i un 13% de música folk o tradicional. Un 47% de les falles promotores de concerts s'han decantat també per altres gèneres com el jazz, el *gospel*, els boleros o les havaneres.

Gràfic 2: Percentatge de comissions que han organitzat concerts de cada gènere musical.

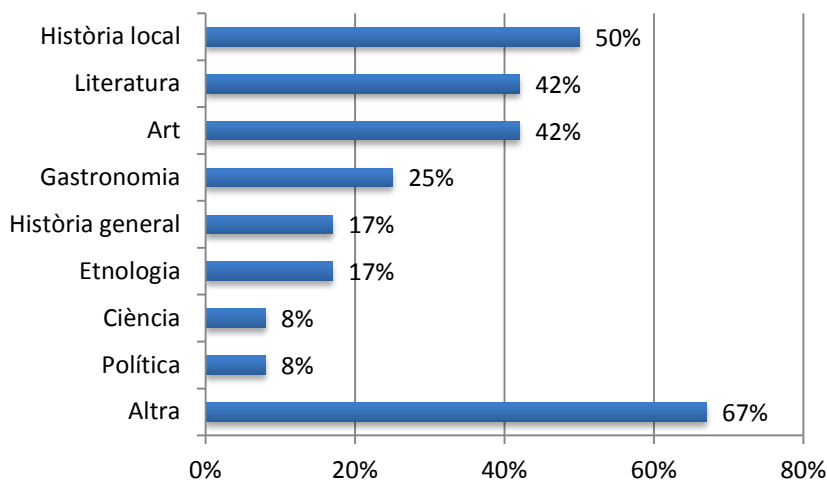

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Algunes comissions van més lluny i organitzen concursos i premis per a intèrprets de música de cambra o de xarangues, no són majoritàries ja que representen només un 12%, però és un fet destacable.

Les conferències són una activitat prou estesa, un 35% de les falles n'organitzen. Les temàtiques són variades i la més popular és la història local, que ha estat escollida pel 50% de les comissions seguida de la literatura (42%) i l'art (42%). Un 25% de les falles han triat també la gastronomia mentre que la història general i l'etnologia han atret al 17%. Les menys freqüents són la ciència i la política amb un 8% les dos. A més a més, un notable 67% de les falles organitzen conferències amb altres temàtiques, fet que evidencia la varietat temàtica. Dins d'aquest 67% podem trobar conferències dedicades a l'agricultura, temàtiques falleres com la pirotècnia o la indumentària, la informàtica i les pàgines webs, així com conferències commemoratives d'algun aniversari de la comissió a les que es repassa la trajectòria de la falla.

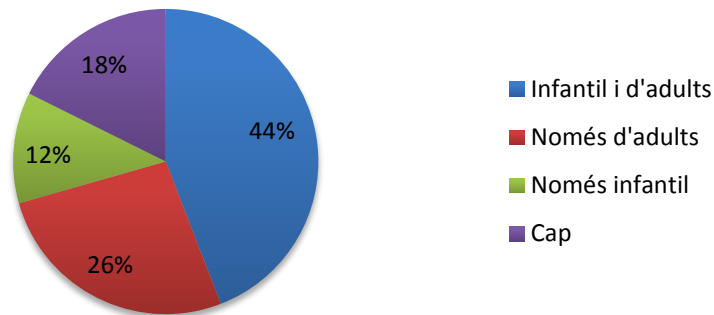
Gràfic 3: Percentatge de comissions que han organitzat conferències de cada temàtica.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Al camp de les arts escèniques hi ha dos grans temes dels quals parlar, per una banda l'existència de nombrosos grups de teatre tant formats per adults com per xiquets i xiquetes a les falles i, per altra, l'escriptura de textos teatrals originals amb la finalitat de preparar dramatitzacions o el disseny i construcció d'escenografia per a les presentacions falleres. Pel que fa al teatre, només un 18% de les falles han dit no tenir cap grup de teatre. Del 82% restant, un 44% té grup infantil i d'adults, un 12% només infantil i un altre 26% només d'adults. Totes han fet les seues representacions en l'àmbit del Concurs de Teatre de la Junta Local Fallera, perquè cap ha marcat l'opció de "Fora del concurs de la JLF" que obté un 0%, però la majoria (54%), a més de en el propi concurs, també han realitzat representacions a altres àmbits (cases de la cultura d'altres localitats, actes benèfics, concursos de teatre amateur, etc.).

Gràfic 4: Grups de teatre que té cada comissió.

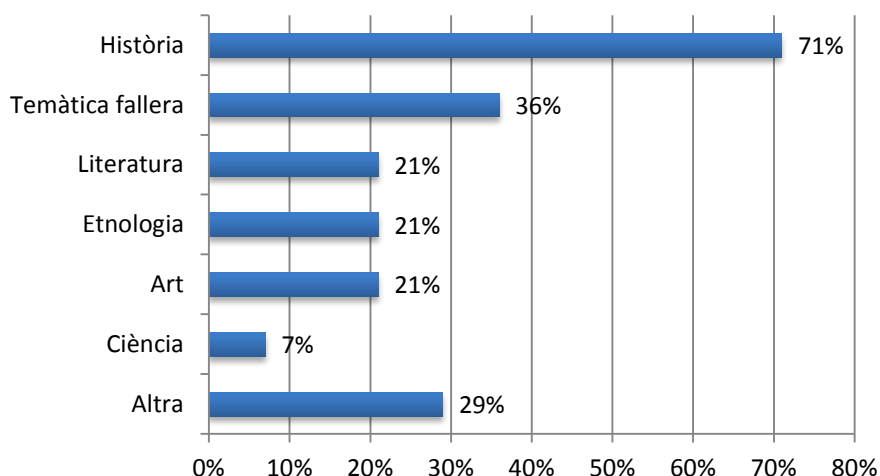
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Pel que fa a les presentacions, són majoria els que preparen i dissenyen la seua pròpia escenografia o ho han fet en el passat (82%) i també els que han escrit textos teatrals originals per a ser representats (76%) i fugir així de la típica presentació protocol·lària.

Moltes comissions s'han convertit al llarg de les últimes dècades en autèntiques editorials que publiquen estudis divulgatius al voltant de diverses temàtiques. Aquesta pràctica, que nasqué com una forma de fer un regal atractiu als fallers d'honor de la comissió, ha donat com a resultat una extensa bibliografia. A més a més, moltes altres han editat llibres commemorant efemèrides com els aniversaris de la comissió. En total, un 41% de les comissions han editat llibres front a un 59% que no ho han fet. La temàtica dels llibres editats ha estat majoritàriament la història amb un 71% de comissions que han editat llibres d'aquesta

temàtica però també han sigut freqüents els de temàtica fallera (36%), seguits pels de literatura, art i etnologia, tots tres amb un 21% de comissions. La ciència té un baix percentatge del 3% i la música i la gastronomia, temàtiques que figuraven com a opció al qüestionari, han obtingut ambdues un 0%. Però la varietat ha estat encara més gran, ja que un 29% ho ha fet sobre altres temàtiques entre els que podem nomenar l'agricultura, el turisme o la publicació de quaderns didàctics. A més a més, un 71% de les que han publicat llibres han fet un acte de presentació com una editorial a l'ús.

Gràfic 5: Percentatge de comissions que han editat llibres de cada temàtica.

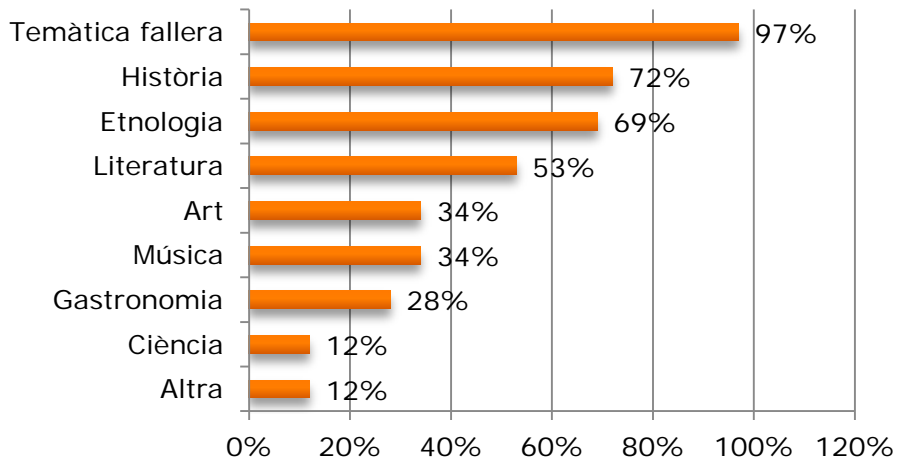

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

I encara que no totes les comissions han editat llibres, la gran majoria (94%) inclou en el seu llibret articles a banda dels continguts clàssics i tradicionals d'aquestes publicacions (salutacions de presidents, fotos de falleres majors, explicació de la falla, etc.). Si el llibret és monotemàtic, com ho són el 56% dels llibrets, tots els articles giren al voltant d'un tema central. Al 44% restant ens trobarem amb temàtiques diverses. Entre les més populars per als articles estan la temàtica fallera, emprada pel 97% de les comissions, seguida de la història (72%), l'etnologia (69%) i la literatura (53%). Altres temàtiques que poden aparèixer són l'art (34%), la música (34%), la gastronomia (28%) i la ciència (12%). Entre el 12% que precisen altres temàtiques s'han citat temes com l'aigua, la natura, el turisme, els esports o el teatre. Una quarta part (26%), fins i tot, fan un acte de presentació al llibret de la falla per a posar en valor la tasca realitzada.

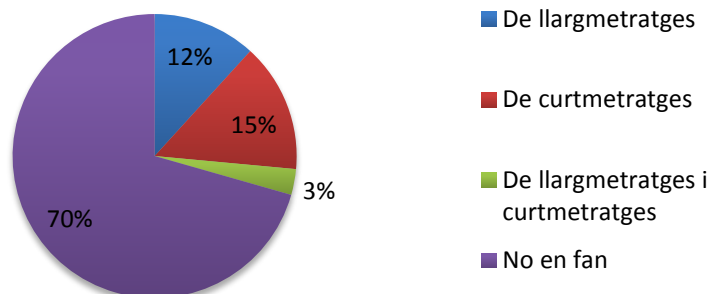
Gràfic 6: Percentatge de comissions que han publicat articles de cada temàtica als seus llibrets.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

El camp audiovisual és una novetat que, amb l'evolució de les noves tecnologies digitals de la imatge i el vídeo, s'ha fet cada vegada més assequible a tot el món, incloses les comissions falleres. Algunes, interessades pel cinema i les produccions audiovisuals, han organitzat projeccions de llargmetratges (12%), curtmetratges (15%) o de les dues coses (3%). Fins i tot, un 24% ha editat material audiovisual en DVD també normalment sobre temes locals i el 100% de les comissions que han editat aquest tipus de materials han organitzat després projeccions públiques.

Gràfic 7: Percentatge de comissions que organitzen projeccions d'audiovisuals.

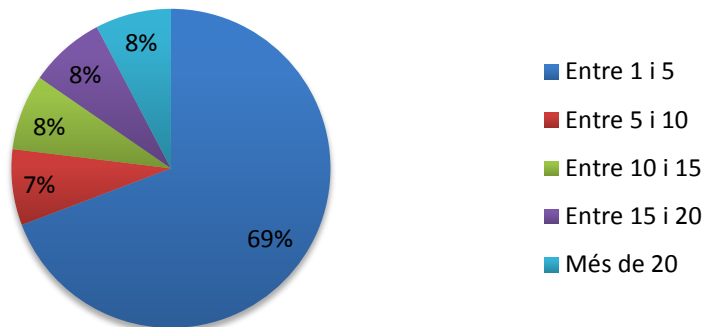

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Una altra de les manifestacions més visibles del fenomen de l'activitat cultural fallera són les Setmanes Culturals. Es tracta, en realitat, no

d'una, sinó d'un recull d'activitats culturals concentrades en uns pocs dies. El 38% de les falles n'han fet, encara que no totes han tingut continuïtat i algunes ho han fet de forma intermitent o duraren uns anys i després deixaren de fer-les. La majoria (69%) duen o han estat en actiu entre 1 i 5 edicions. El 32% restant es reparteix a parts iguals entre la resta d'opcions: entre 5 i 10, entre 10 i 15, entre 15 i 20 i més de 20, amb un 8% cadascuna.

Gràfic 8: Edicions de la Setmana Cultural celebrades per les comissions.

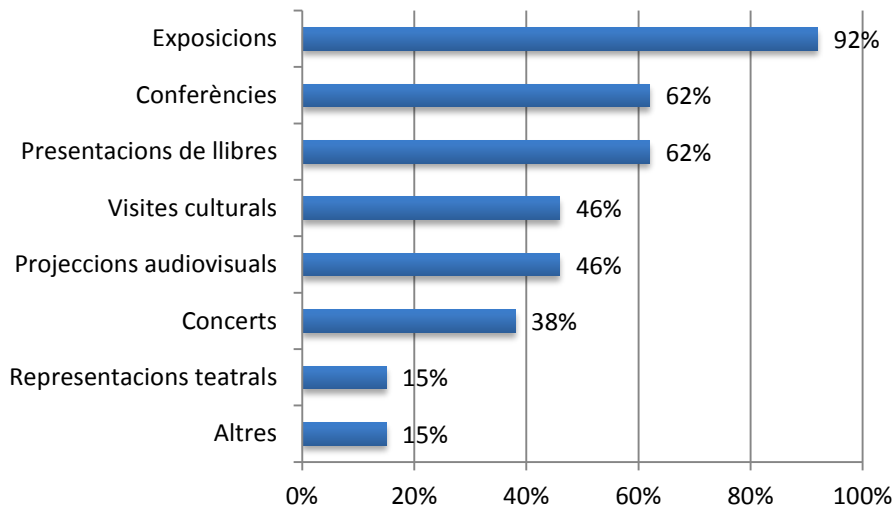

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

A les setmanes culturals es programen diverses activitats encara que les exposicions són les més populars (92% de les comissions), seguides de les conferències i les presentacions de llibres, ambdues incloses pel 62% de les comissions que fan setmana cultural. A continuació, trobem les visites culturals i les projeccions audiovisuals amb un 46% cadascuna, els concerts (38%) i les representacions teatrals (15%). Un 15% de les falles declaren realitzar altre tipus d'activitats com tallers infantils, concursos o lliuraments de guardons.

Normalment les comissions concentren tota la seua activitat en la setmana cultural, així ho fan el 77% mentre que tan sols un 23% fa més activitats al llarg de l'any.

Gràfic 9: Percentatge de comissions que programen cada tipus d'activitat a la seua Setmana Cultural.

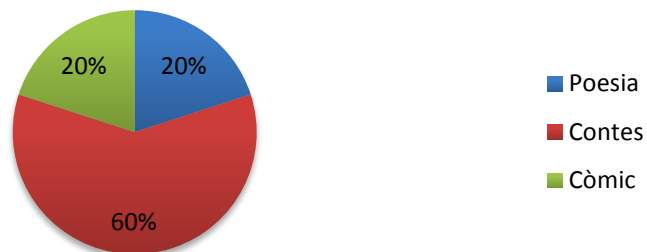
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

A banda de totes aquestes activitats que serien els grans blocs en què podem dividir l'activitat cultural fallera, hi ha altres.

Les visites culturals són prou populars entre les comissions falleres, ja que un 71% n'organitza.

Els concursos literaris també tenen una certa acceptació en la programació de les comissions falleres. No és una activitat majoritària, però cal destacar que el 6% organitza premis literaris per a adults, el 100% de poesia, i el 12% organitza concursos literaris per a xiquets majoritàriament de contes (60%), però també de poesia (20%) o còmic (20%).

Gràfic 10: Gènere literari dels premis literaris infantils.

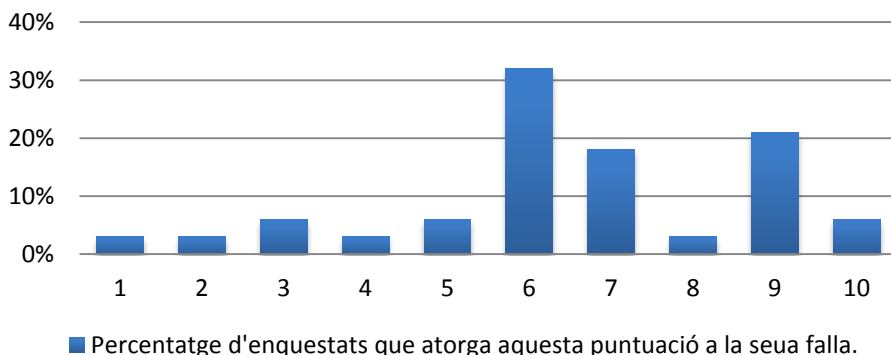
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Una vegada ja desglossades i tipificades les activitats que fan les comissions falleres alzirenyes, passem a l'anàlisi d'altres aspectes. Un factor important és la participació i el públic que acudeix a aquests actes. El públic al que van dirigides aquestes activitats sol ser general i no només faller. No obstant això, al qüestionari s'ha volgut centrar l'atenció en la participació dels falleres en les activitats que organitza la seua pròpia comissió per tal d'observar si tenen impacte en els seus hàbits. A tal efecte s'ha demanat als responsables culturals que valoraren de l'1 al 10 la participació dels seus companys a les activitats, així com quines de les que fan són les activitats que més mobilitzen els fallers, donant-los la possibilitat de marcar més d'un tipus d'activitat.

La majoria valoren positivament la participació dels seus fallers, encara que la nota més assignada és un 6 (32%), seguida del 9 (21%). En l'extrem de major descontent hi ha un 15% de comissions que suspelen els seus membres amb notes entre l'1 i el 4. Un 21% dels entrevistats posen un notable als seus companys de comissió (un 18% un 7 i un 3% un 8). En l'extrem més positiu, un 6% dels organitzadors atorguen als seus companys de falla un 10.

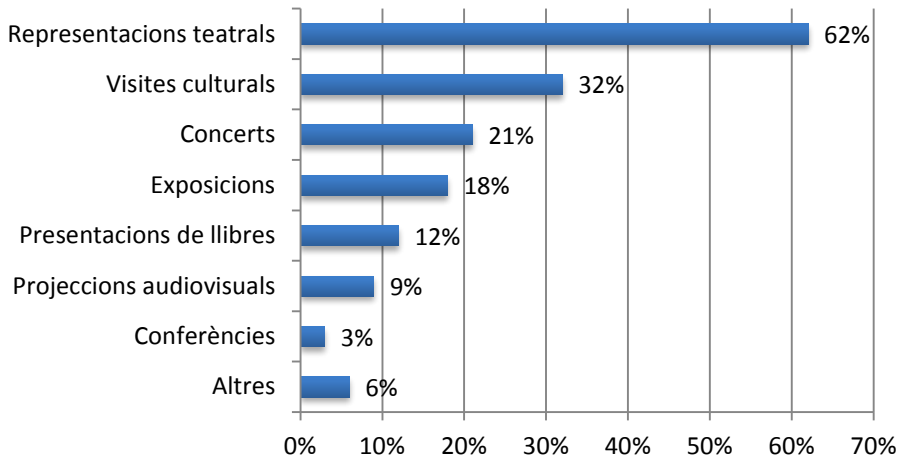
Les activitats que tenen major participació segons els enquestats són les representacions teatrals, un 62% així ho considera. Segueixen en valoració les visites culturals, que són assenyalades pel 32% dels responsables i els concerts, que obtenen un 21%. Les exposicions també són marcades pel 18%. Per últim, en la part baixa de la valoració trobem les presentacions de llibres (12%), les projeccions audiovisuals (9%) i les conferències (3%). Un 6 % assenjala que són altres activitats les que més atrauen els fallers de la seua comissió.

Gràfic 11: Valoració (de l'1 al 10) que donen els responsables a la participació dels fallers de la seua comissió.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 12: Percentatge de comissions que valoren cada tipus d'activitat com una de les que més participació atrauen.

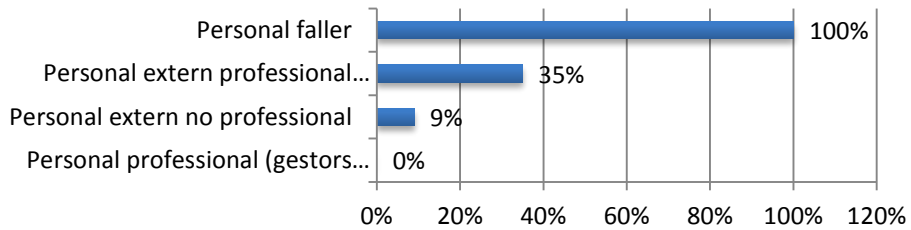

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Pel que fa a la gestió de les activitats, podem començar assegurant que el perfil dels "gestors culturals fallers" és el d'un membre de la mateixa comissió, perquè les 34 falles han assenyalat que són els mateixos membres els que s'encarreguen de l'organització i solen comptar amb l'ajuda de personal extern professional: és a dir, amb la col·laboració puntual d'experts, així ho han assenyalat el 35% de comissions. Aquestes col·laboracions solen centrar-se en l'elaboració d'articles per al llibret de la falla, però també poden consistir en altres accions. Un 9% de les falles tenen també la implicació de personal extern no professional. Ninguna comissió contracta personal professional (gestors culturals) perquè s'ocupen de l'organització.

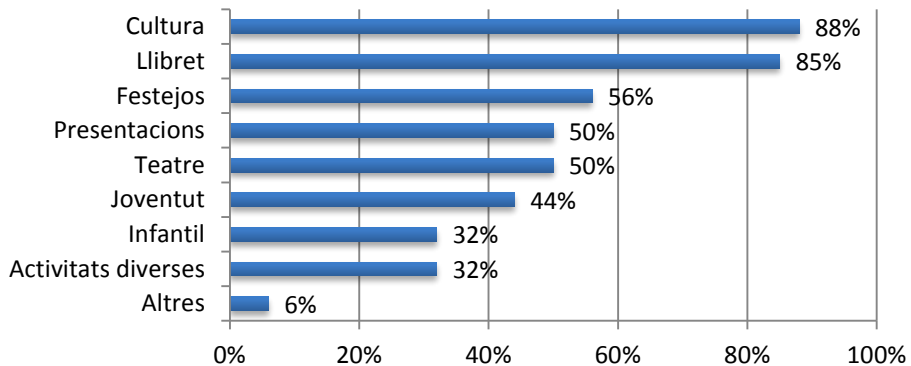
Generalment els encarregats d'aquestes tasques pertanyen a les delegacions de Cultura i Llibret en un 88% i un 85% dels casos respectivament, però també a les de Festejos (56%), Teatre (50%) i Presentacions (50%). Les delegacions de Joventut i d'Infantil també s'impliquen en el 44% i el 32% de les comissions respectivament. En un 32% també participa la delegació d'Activitats diverses i en un 6% altres delegacions diferents. En el 44% dels casos es tracta de grups d'entre 6 i 10 persones, d'entre 3 i 6 en el 21% de les comissions i de més de 10 en el 23%. Només en el 12% el grup d'organitzadors és d'entre 1 i 3 persones. És, per tant, una feina que sol desenvolupar-se en equip des de diverses delegacions internes i que demanda de vegades l'ajuda d'experts externs, però sempre d'una manera altruista i desinteressada.

Gràfic 13: Percentatge de comissions que compten amb cada perfil de persones com a encarregades de seua la gestió cultural.

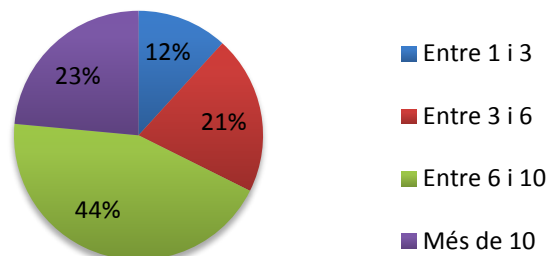
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 14: Percentatge de falles a les que participa cada delegació interna en l'activitat cultural.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 15: Número de fallers implicats en l'organització de les activitats culturals de cada comissió.

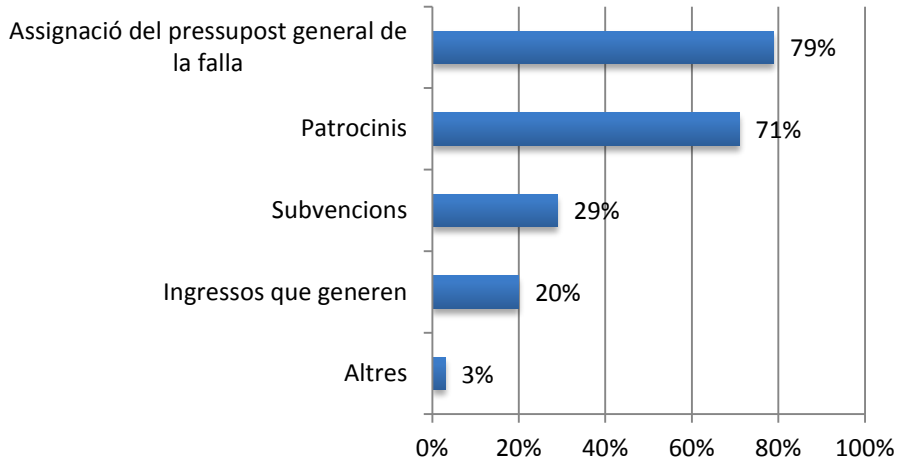
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

A més a més de les col·laboracions d'experts en els articles del llibret i altres aspectes, la majoria de les comissions falleres col·laboren amb entitats públiques o privades per a organitzar les seues activitats

culturals. Un 53% afirma fer-ho i la majoria cita institucions públiques com l'Ajuntament d'Alzira, el Museu Municipal d'Alzira-MUMA, l'Arxiu Municipal, la Diputació de València, la Generalitat Valenciana, la Mancomunitat de la Ribera o la pròpia Junta Local Fallera. Moltes col·laboren també amb associacions o fundacions diverses com l'ONCE, el Círculo Alcireño, la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura, Pro-SUB, la Societat Musical d'Alzira, el Conservatori de Música de Cullera, el club de jazz Aljazzera, ADISPAC, Retromóvil Club, associacions de veïns, col·legis i, fins i tot, empreses de la zona com Claur, Indumentària Mati, la Sala Rex, Symbols, la Tasca Camí-Vell. A més a més, algunes citen també la col·laboració amb altres festes de la localitat com els Moros i Cristians de la Vila, les Festes de l'Alquerieta o les Festes de Sant Pere.

Pel que fa al finançament, un 79% de les comissions falleres es nodreix de l'assignació del pressupost de la falla, que és l'opció majoritària, però també dels patrocinis (71%) i, en menor mesura, de les subvencions (29%) o dels ingressos que es generen per la venda d'entrades o d'exemplars (20%).

Gràfic 16: Percentatge de comissions que usen cada tipus de finançament per a les activitats culturals.

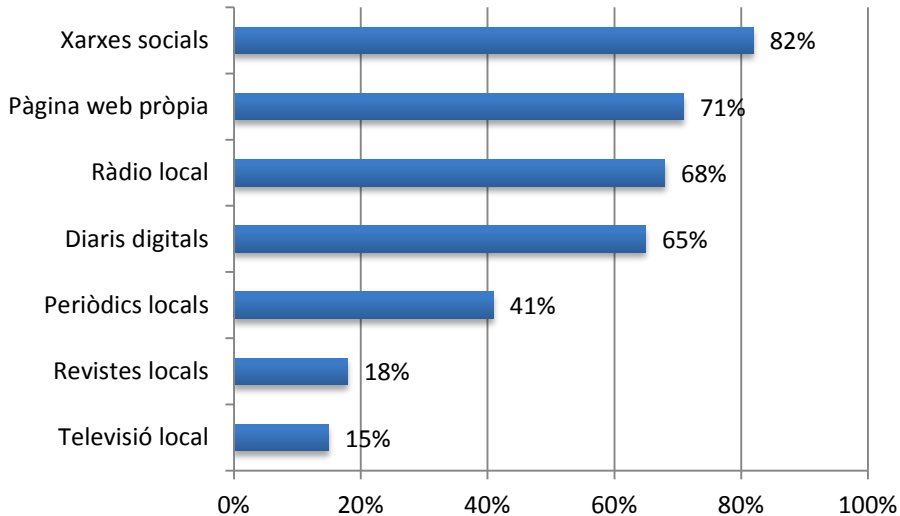

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

La difusió és sempre un aspecte molt important per a l'èxit de qualsevol iniciativa cultural i les comissions falleres ho tenen ben present. La gran majoria (68%) tenen una delegació de comunicació o web i el 79% tenen pàgina web pròpia. Totes utilitzen diversos mitjans per a difondre les seues activitats, el més popular són les xarxes socials amb un 82% de comissions que les empen, seguides de la pàgina web pròpia (71%) i la ràdio local (68%), a la que hi ha un espai setmanal dedicat al món

faller. Altres mitjans de comunicació usats són els diaris digitals (65%), els periòdics locals (41%), les revistes locals (18%) i, en darrer lloc, la televisió local (15%).

Gràfic 17: Mitjans de comunicació emprats per les comissions per a la difusió de les activitats culturals.

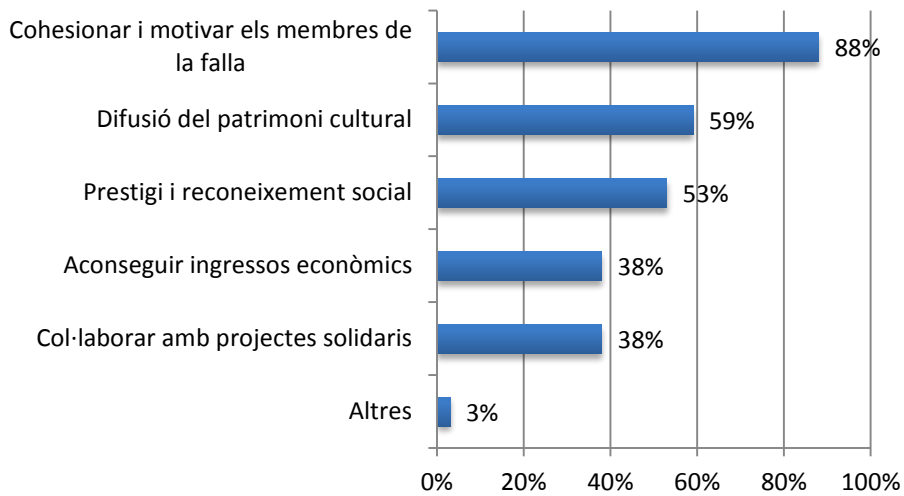
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Un dels aspectes més interessants de l'estudi ha estat descobrir el perquè d'aquest canvi en l'activitat i la forma d'entendre el seu paper en la societat que han experimentat les comissions alzirenyes. Hi ha múltiples objectius i motivacions que poden impulsar una comissió fallera a emprendre la tasca d'organitzar activitats culturals. El més repetit és el de cohesionar i motivar els membres de la comissió, assenyalat pel 28% de les comissions, seguit per la difusió del patrimoni cultural (59%), el prestigi i el reconeixement social per a la falla (53%) o la col·laboració amb projectes solidaris (38%). Fins i tot un 38% assenjala que ho fan per a aconseguir ingressos econòmics i un 3% per altres motivacions.

En general les comissions estan relativament satisfetes amb els resultats aconseguits perquè un 48% valora el grau de consecució dels seus objectius entre un 7 i un 8. Excepte un 9% (3% que marquen 1 i 6% que marquen 4), totes es donen l'aprovat i un 27% estan extremadament satisfetes i valoren el seu grau de consecució dels objectius marcats entre un 9 i un 10 (18% que marquen un 9 i 9% que marquen un 10).

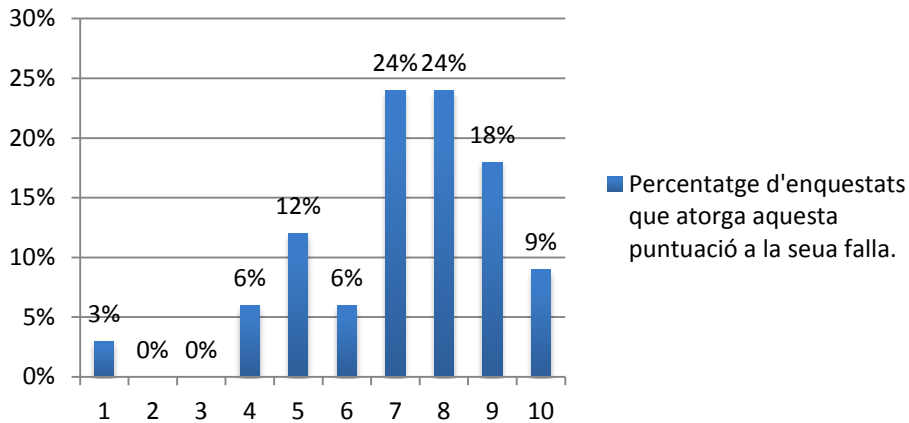

Gràfic 18: Objectius que motiven les comissions falleres a organitzar activitats culturals.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 19: Valoració (de l'1 al 10) que donen els responsables al grau de consecució dels objectius plantejats.

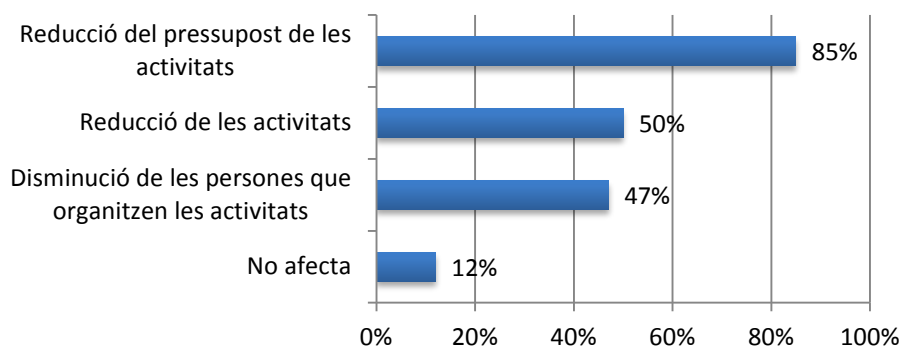
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

La majoria estan satisfetes amb la seua activitat cultural en conjunt, però algunes destaquen certes activitats, en especial les que són més característiques de la seua comissió i que les distingeixen de la resta. Per citar-ne alguns exemples, hi ha falles orgulloses de la seua tasca en el teatre, que consideren positiva per a fomentar l'ús del valencià o el treball realitzat en l'elaboració del llibret de la falla. Altres destaquen les activitats commemoratives dels seus aniversaris o les setmanes culturals. La Falla Pintor T. Andreu incideix en el projecte *Crònica del*

siglo XX o en el festival Folkalzira i la Falla Ausiàs March en l'exposició sobre el procés d'elaboració d'una falla. Al seu torn, la Falla Pare Castells nomena els concerts CastellsRock i la Falla Pere Morell destaca l'any al que feren una falla-teatre amb ninots humans. Moltes altres destaquen la seua satisfacció per participar en projectes solidaris. En aquest aspecte, les falles Colmenar i l'Alquenència destacaren la seua iniciativa d'adaptar al braille els seus llibrets i posar una maqueta adaptada a les persones invidents.

Per últim, s'ha preguntat a les falles com afecta la situació actual de crisi a la seua activitat cultural i un 85% han reconegut haver retallat el pressupost per a les activitats, altre 50% ha reduït també el nombre d'activitats i un 47%, fins i tot, han vist reduït el número de persones que es dediquen a organitzar-les. Per contra, un 12% declara que la crisi no els ha afectat.

Gràfic 20: Efectes de la crisi econòmica en l'activitat cultural de les comissions.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

No obstant això, moltes diuen tindre projectes de futur. En general totes es plantegen continuar amb l'activitat com el màxim objectiu, altres volen trobar gent jove que s'implique per a assegurar la continuïtat dels actes culturals i altres, fins i tot, volen incrementar la seua activitat en els propers anys amb projectes nous com publicacions, fer un himne per a la falla, col·laborar amb ONG, setmanes culturals o actes commemoratius d'aniversaris especials de la comissió.

4.2 Anàlisi de les entrevistes personals (informació qualitativa)

El principal objectiu d'aquestes entrevistes ha estat aconseguir dades qualitatives, és a dir, una informació de major profunditat que permeta entendre com s'ha generat aquest procés d'acostament del món cultural

i el món faller. Per a això s'han dut a terme un total de deu entrevistes amb un conjunt divers de personatges que formen o han format part de la gestió de part de l'activitat cultural fallera alzirenya: José Manuel Rubio i Miguel Ángel Martínez (responsables de l'activitat de la Falla Plaça Malva), David Chordà (encarregat de cultura de la Falla el Mercat), Pasqual Fandos (encarregat del llibret i l'activitat de la Falla Pintor Teodoro Andreu), un grup de responsables de l'activitat de la Falla Plaça Major (Lorena Mascarell, Rocío Campos i Mónica Ibáñez), Pepe Pla (responsable del llibret de la Falla Plaça del Forn), Antonio Goig (Vicepresident 2n de la JLF i encarregat de temes culturals), Enric Ferrús (president de la Falla Sants Patrons i poeta satíric de prestigi guanyador de nombrosos reconeixements), un grup de responsables de la Falla Camí Nou (el president Emilio Esparza, el faller Arturo Blasco i els autors dels documentals editats Jose Luis Serra i Carlos Serra), Paco Clari (organitzador de les presentacions, el teatre i els actes del 25 aniversari de la Falla Cantereries) i Enric Llorca Rodríguez (president de la Falla Ausiàs March). S'ha tractat de saber quina és la seua percepció del fenomen i cap a on volen encaminar els seus passos futurs, els problemes als que s'han hagut d'enfrontar i la resposta per part dels fallers, del públic i de la societat en general que han tingut les seues iniciatives.

La situació de l'activitat cultural fallera ha canviat molt en els últims 30 anys. Antonio Goig, vicepresident 2n de la JLF apunta que hui en dia moltes comissions fan actes culturals. Gràcies al teatre, per exemple, els fallers poden «traure els valors i exterioritzar la cultura que tenen dins i que no és tan sols cremar monuments». Emilio Esparza, president de la Falla Camí Nou, comenta que l'interés creix dins del món faller i van conscienciant-se que són una entitat que no sols planta monuments sinó que va més enllà, una associació cultural a la que hi ha gent amb inquietud per fer coses, encara que no siguen la majoria. Il·lustrant aquest canvi, Enric Ferrús, president de la Falla Sants Patrons explica que antigament el nivell educatiu dels fallers, en general, era molt més baix i això es reflectia en què tenien altres preocupacions i no volien saber res d'activitats culturals. Ara hi ha molta gent jove que està en la universitat i que tenen ganes d'expressar les seues inquietuds. Per contra, afegeix, hi ha falles que ni es plantegen aquesta possibilitat perquè no veuen que els pugua aportar res. Escudar-se en la tradició com fan moltes, conclou, «no és vàlid perquè la tradició no significa que no es pugua innovar i ja no hi ja dubte que, en l'actualitat, parlar de falles és, indiscutiblement, parlar de cultura». Pepe Pla, de la Falla Plaça del Forn, reforça aquesta idea, ja que indica que el seu objectiu és moure's i fer més que festa. Paco Clari, encarregat de l'organització del 25 aniversari, del teatre i de les presentacions de la Falla Cantereries, parla també de respecte a la cultura i a les arrels, de la necessitat de seguir amb la tradició i de potenciar al mateix temps la difusió de la

cultura del poble.

No obstant això, els responsables de trajectòria cultural la Falla Plaça Malva, contenen que la primera intenció no va ser potenciar la cultura sinó que veieren en ella un instrument per a destacar. Com explica José Manuel Rubio: «Va ser una acumulació de coses: encertarem amb la concessió del títol de faller d'honor, férem activitats culturals que a la premsa, com que eren una cosa diferent del que estaven fent les falles, li van interessar i ens va dedicar espai. Això va anar il·lusionant-nos, anàrem aconseguint objectius i ja no era sols l'entusiasme inicial. Li posàrem tots els sentits al que estàvem fent, a crear una cultura real fent coses que a la gent li interessaren. Buscàrem també col·laboradors com Josep Ballester, Josep Antoni Fluixà o Gil-Manuel Hernández perquè conforme anava creixent açò intentàvem buscar qualitat i ja no ens conformàvem en fer simplement alguna cosa». Amb els llibrets que feia la Plaça Malva la situació va ser similar, guanyar l'any 1989 el 3r premi de llibret d'Alzira va fer que veieren que podien fer un bon producte i s'ho prengueren com un repte personal. A més a més, el segon any que la Generalitat Valenciana celebrava el concurs de llibrets guanyaren el primer premi i això els va obligar a buscar «gent de més qualitat i bons continguts». La història de la falla, manifesta Miguel Ángel, els creava uns al·licients i unes ganes de superar el que havien fet l'any anterior.

A la Falla el Mercat, comenta David Chordà, el fet de tindre a una persona molt implicada en la Societat Musical d'Alzira, el secretari de la falla Bernat Ríos que és al seu torn Vicepresident de la Societat Musical, l'ha dut a ser una de les falles més activa en el món de la música. En 2007 començaren a organitzar concerts i a partir de 2010 convoquen el Concurs de Música de Cambra, que és la seua principal activitat cultural. Pel que fa al llibret, declara Chordà que va ser la inquietud per donar-li una major prestància el que el va impulsar a desenvolupar temes d'Alzira, normalment recolzats en efemèrides. Al seu torn, Pepe Pla, responsable del llibret de la Falla Plaça del Forn comenta que la idea del seu equip és seguir la tradició, però eixint d'allò clàssic, convèncer a molta gent perquè participe amb articles i també rebre algun premi que motive els membres de la comissió. En la falla, declara Pepe Pla, donar-se a conèixer és una de les principals motivacions de les activitats. El que mou a les responsables de la Falla Plaça Major és l'altruisme, ja siga amb activitats que tenen una vessant plenament benèfica o recolzant pintors novells a qui se'ls dona l'oportunitat d'exposar a la Casa de la Cultura gràcies a la Setmana Cultural i al Concurs de Joves Pintors.

Pasqual Fandos, responsable de les activitats culturals i del llibret de la Falla Pintor Teodoro Andreu resumeix molt bé quines són les seues

motivacions a les següents declaracions: «És un tema de promoció, de fer falla, en la mesura que fas coses la gent està activa. Promocionar i ajudar a conèixer a pintors locals en les exposicions, gent que o bé no ha exposat mai o fa molt de temps que no ha exposat, divulgar el patrimoni local, aportar eixe granet d'arena i fer falla. Si fas activitats estàs viu, quantes menys coses fas més caus, més es paralitza tot».

En la Falla Camí Nou, que es dedica sobretot a l'edició de llibres i documentals en DVD, el seu president Emilio Esparza relata que «tot naix en un principi perquè tens uns fallers d'honor als que has de fer un obsequi i es va començar a editar llibres. Sempre ens centrem en temes locals perquè li resulte atractiu al faller d'honor, que sol ser d'Alzira». A més a més, són llibres que en una editorial normal seria molt difícil publicar i és una forma d'aconseguir que la gent deixi d'associar les falles únicament amb borratxeres i soroll encara que, com diu Jose Luis Serra, «t'ha d'agradar i t'ha de nàixer però, per sort, la gent de les falles sol ser inquieta. Si hi ha un promotor que estire del carro, és fàcil».

La Falla Ausiàs March va iniciar la seua trajectòria cultural en 2009 quan, després d'un període complicat, el seu actual president, Enric Llorca Rodríguez, va decidir aprofitar un curs de projectes als seus estudis universitaris per a redactar una proposta d'activitats culturals amb l'objectiu de donar a conèixer a la població la seua falla.

Tot aquest volum d'activitat comporta una gran tasca que cada comissió afronta de manera distinta. Per exemple, a la Falla Plaça Major diu Mónica Ibáñez que «bàsicament anem sobre la marxa, solem anar canviant i variant les activitats cada any», una vegada decidides les activitats es, busquen col·laboracions. A la Falla El Mercat és Bernat Ríos la persona encarregada de fer de pont entre la falla i la Societat Musical i de gestionar el Concurs de Música de Cambra. David Chordà reconeix que no hi ha una comissió designada per al llibret i que el grup de teatre funciona de forma independent. Al seu torn, el procés de treball de la Falla Pintor Teodoro Andreu el descriu Pasqual Fandos com típicament faller: «No hi ha una regla que seguir. El que té una idea, la fa. Solem funcionar d'una forma prou autònoma, sense una gran planificació, podria haver-la, però al final depèn de la voluntat d'una persona que té ganes de fer una cosa, independentment del que conste al cens de la Delegació de Cultura». Fandos explica que «les col·laboracions són puntuals: per a fer l'exposició busques l'ajuda de l'Ajuntament, en el *Folkalzira* també buscàrem alguna ajuda de l'Ajuntament, però és gent de la falla la que pren la iniciativa» i «per als articles del llibret busquem col·laboradors. Encara que hi ha hagut anys que l'hem fet tot nosaltres, investigant». Per últim, Pepe Pla diu que el primer pas del llibret de la Plaça del Forn és sempre un «*brainstorming*». Després es distribueixen les tasques i busquen

col·laboradors per a fer articles.

Continuant amb les publicacions, però aquesta vegada de llibres i audiovisuals, a la Falla Camí Nou el procés s'inicia també amb una reunió de grup per a intercanviar idees i escollir-ne una per a la propera publicació tenint en compte aspectes com la facilitat de l'accés a la informació o el cost. En el cas dels DVD, Carlos i Jose Luis Serra són els que graven, munten i realitzen tot el treball encara que participa molta gent de la falla. En els llibres els encarregats varien, però és la falla qui s'ocupa de tota la tasca editorial.

Paco Clari, encarregat de les de la Falla Cantereries durant anys, comenta que per a les presentacions ell realitzava un projecte que presentava a la falla, després es posava a treballar amb els obrers, fusters i electricistes de la comissió per a construir l'escenografia i planificava la música, la il·luminació i els moviments d'escena.

Miguel Ángel Martínez, de la Falla Plaça Malva, apunta que la diferència principal respecte a la forma de treballar de moltes altres falles i la seua ha estat la planificació: «El món faller fa el pensat i fet, té la seua rutina. Nosaltres sempre hem intentat pensar les coses abans de fer-les. I com les pensàvem i les executàvem amb temps, quan les fèiem eixien bé i ens en adonàvem que podíem millorar-les». Sobre la gestió afegeix que «bàsicament el que és la gestió pura i dura és nostra, dels fallers, recolzant-nos en el professional o el tècnic de l'Ajuntament perquè ens cedeixen l'espai, ens assignen els horaris o perquè ens ajuden, per exemple, en la difusió. I un altre tipus de professional que ens ajuda és Josep Antoni Fluixà, que és una faena més d'assessorament». «Hem tingut, a més, gent del món de la gestió que col·laboren com Elisa Torremocha, directora de la Casa de la Cultura, i els tècnics d'educació. Començarem col·laborant amb Campos i Jordi Verdú. El 99% de la gent amb què hem treballat han sigut col·laboradors no remunerats i han sigut persones que han col·laborat amb nosaltres perquè dominaven un tema sobre el qual els consultàvem. Segons el camp hem anat buscant a diferents persones, sempre desinteressadament» afegeix Rubio. Parlant de l'estructura de la falla, Rubio reconeix que «la veritat és que mai ens hem parat a fer un organigrama, estem nosaltres dos que som els caps pensants i la resta que són la tropa necessària per a poder dur-ho a terme i que sempre estan disposats a fer un decorat, muntar una exposició o el que calga».

Però canviar i innovar els comportaments d'un món inicialment tan apegat a les tradicions i a l'immobilisme com és el faller no ha sigut fàcil. Els pioners de les activitats culturals a Alzira, la Falla Plaça Malva, es van haver d'enfrontar a la incomprensió dels seus companys fallers.

José Manuel Rubio relata que «al principi nosaltres fèiem estes coses tan rares i a ells els desconcertava perquè després la premsa ens treia mitja pàgina i els llevàvem protagonisme. Però és que nosaltres fèiem activitats que quedaven molt bé i lluien molt i ells no feien res, només allò purament faller i això creava una sèrie d'enveges».

Fins i tot altres falles que iniciaren la seua trajectòria cultural com la Falla Ausiàs March han hagut d'enfrontar-se, com reconeix el seu president Enric Llorca, a gent que ho considera «una pèrdua de temps» o, en el cas de la Falla Plaça del Forn, a gent que no entén que els diners de publicitat, per exemple, serveixen per a autofinçar el llibret, però no per a altres coses. Fins i tot, en una celebració com és el 25 aniversari conta Paco Clari de la Falla Cantereries que «a l'hora de muntar els actes de l'aniversari, de 80 o 90 fallers ens quedàrem 10 o 12 persones perquè la resta no creien en el projecte». No és d'estranyar, per tant, que una afirmació en la que coincideixen molts dels entrevistats és que «moure a la gent és molt complicat». De fet, la falta de recolzament per part dels membres de la pròpia comissió o del públic ha causat que moltes activitats es deixen de fer.

Malgrat tot, el que més limita a l'hora d'organitzar activitats culturals és la situació econòmica que fa que, o bé no es puguen encetar projectes amb costos elevats o que paren alguns dels que estan en marxa. Un dels principals factors és que els recolzaments institucionals, relata Miguel Ángel Martínez, han caigut. Tot i això, les comissions falleres porten anys sortejant les restriccions perquè la majoria mai han tingut grans pressupostos i han estat sempre buscant formes de desenvolupar la seua activitat amb la menor despesa possible. A excepció de la Junta Local Fallera, que es finança mitjançant una subvenció de l'Ajuntament d'Alzira, les comissions tenen com a principal font d'ingressos les quotes que paguen els fallers, encara que la majoria no utilitzen aquests diners per a l'activitat cultural i intenten sempre «que no coste diners i, si pots guanyar-ne, millor» com comenta Pasqual Fandos. Per exemple, a la Falla Plaça Malva les activitats s'autofinancen bàsicament amb publicitat i patrocinis; la Falla el Mercat coprodueix el Concurs de Música de Cambra amb tres entitats que paguen un premi i organitzen cadascuna un concert. La Falla Major és l'única en què, tot i rebre subvencions i patrocinis, la delegació de cultura té el seu fons. A més a més, la majoria d'activitats són a cost zero, a base de col·laboracions diverses. A Camí Nou el president Emilio Esparza explica que el llibre es posa a la venda per a recuperar la inversió, encara que reconeixen que no poder dedicar més diners a publicitat fa que molta gent que podria estar interessada en comprar-lo no el conega i que la falla haja d'assumir el cost del llibre. «Al final, la part cultural, per norma general, a la falla li costa diners», diu. En el cas d'efemèrides, com a la Falla Cantereries, la previsió va ser la millor tàctica, ja que estigueren uns anys desviant una quantitat per a la celebració del seu 25 aniversari. Per últim, la Falla

Ausiàs March, es finança amb patrocinadors i una assignació del pressupost de la falla, junt a alguna subvenció de l'Ajuntament.

Continuant amb l'anàlisi, un dels aspectes que resulta més interessant investigar és com respon el públic a tota aquesta activitat cultural fallera i quina repercussió social arriba a tindre. Antonio Goig, vicepresident 2n de la JLF, comenta, mostrant la seua satisfacció, que «en els concursos la gent ens acompanya i ens recolza, dins de les molèsties que ocasionem els fallers, que això s'ha de reconèixer, però el poble es porta bé en eixe aspecte perquè veu que està obert a tot el món». Pepe Pla destaca que els premis i reconeixements institucionals han fet que «la gent de la falla estiga contenta i expectant de veure què passa amb el llibret i que la faena del llibret siga ben considerada».

La publicació de llibres, especialment quan es tracta de temàtica local, té un gran impacte. Els responsables de Camí Nou comenten que l'assistència a les presentacions sol ser sempre bona i, a més a més, són llibres que circulen i que són emprats com a llibres de consulta per a investigar la història d'Alzira. La Falla Pintor Teodoro Andreu també ha generat interès amb, entre altres, la sèrie de llibres *Cròniques del siglo XX* dels que s'han fet tirades que van molt més enllà del que puga ser el número de membres de la falla i molta gent d'Alzira l'ha comprat. Quan fan una exposició, apunta Pasqual Fandos, també ho fan pensant en un públic molt més ample que els fallers. De vegades, diu David Chordà, ve més gent d'altres associacions que de la pròpia falla. En altres ocasions, com observen a la Falla Ausiàs March la participació dels fallers va variant segons l'estat d'ànim i la capacitat de motivar els membres de la comissió, perquè l'entusiasme sol ser gran al principi i després tendeix a decaure.

Probablement la falla que més repercussió social ha aconseguit a Alzira amb la seua activitat cultural és la Falla Plaça Malva. Fa anys que la premsa es fa ressò de seues activitats, no ja a nivell local, sinó a nivell provincial o autonòmic, sobretot en temes de llibrets. A més a més, en els últims anys, des de la creació de la Plataforma de les Lletres Falleres que els ha dut a relacionar-se amb fallers de diversos llocs, han descobert que són considerats com un referent en les activitats culturals falleres. A nivell local, amb els concursos i els quaderns didàctics que editen arriben a les cases de tots els escolars i a les seues activitats en la Casa de la Cultura acudeix molta gent d'àmbits no fallers.

Quan se'ls pregunta pels projectes de futur, la gran majoria tenen una mateixa idea en ment: continuar. Els responsables de la Falla Camí Nou ho diuen clarament: no es plantegen deixar-ho de fer perquè per a ells és una obligació, un compromís adquirit amb tota la gent que s'interessa i s'implica encara que s'haja d'anar buscant la forma

d'estalviar i cada vegada coste un poc més dur endavant els projectes. Tal com exposa Antonio Goig: «el que s'intenta és deixar una herència d'evolució».

5. Conclusions

Els objectius inicials han estat aconseguits satisfactòriament, ja que el primer de tots ells era identificar les activitats culturals organitzades per les distintes comissions falleres i, per primera vegada, l'activitat cultural fallera d'Alzira ha estat enumerada i classificada per tipologies i temàtiques. Podem fins i tot saber quin percentatge de comissions du a terme cada tipus d'activitat i les temàtiques i els gèneres que predominen. Amb totes aquestes dades, afirmem que les falles d'Alzira tenen activitat en l'àmbit de la cultura i que no es tracta d'un fet anecdòtic i aïllat, limitat a unes poques comissions.

El segon objectiu del treball era analitzar la gestió que fan les comissions de la seua activitat cultural, el perfil dels organitzadors, el públic, la difusió que fan, les entitats amb què col·laboren, el finançament, els seus objectius i motivacions. De nou, es tracta de dades que mai havien estat recopilades i amb les quals es pot saber d'una forma més completa la manera en què les falles desenvolupen les seues activitats culturals. Comprovem que és personal de la falla el que s'encarrega de tota la gestió, sovint amb col·laboracions puntuals que solen limitar-se a la redacció d'articles. Cap comissió contracta els serveis de gestors professionals i les col·laboracions amb altres entitats són un aspecte fonamental.

El tercer objectiu era avaluar l'impacte que tenen aquestes activitats en la vida cultural i en la societat d'Alzira. Consultant la premsa, el gran volum de notícies que podem trobar relacionades amb activitats de falles corroboren que la repercussió mediàtica, almenys a nivell local i, en algun cas també a nivell autonòmic, és important i demostra que allò que les falles fan en relació amb la cultura desperta interès. Hi ha raons, per tant, per a afirmar que l'activitat cultural fallera incideix en una gran part de la població: acostant-la al teatre, proporcionant-li un coneixement més profund de la seua terra, fomentant la seua creativitat artística, musical i literària mitjançant concursos i oferint-li multitud d'experiències relacionades amb la cultura.

Per últim, es pretenia analitzar el potencial de les comissions falleres com a agents culturals i considere que s'han obtingut suficients elements de judici com per a declarar que el tenen. La seua trajectòria demostra que són ben capaços de dur a terme múltiples iniciatives culturals i que en el món faller alzireny hi ha nombroses persones amb

voluntat de plantejar-se unes falles immerses en la societat que les envolta, adaptades als canvis i actives en multitud d'àmbits més enllà del festiu. No obstant això, s'han detectat una sèrie de deficiències en la difusió de les activitats, la manca d'una major col·laboració entre entitats o la necessitat d'una major exigència de qualitat en alguns casos. Corregint alguns d'aquests aspectes, per als que seria desitjable que pogueren comptar almenys amb un assessorament professional, podrien desenvolupar el potencial que és evident que tenen i convertir-se en un agent cultural de primer ordre a la ciutat més encara del que ja ho són.

Bibliografia

- ARIÑO VILLARROYA, Antonio, 1990. *Historia de las Fallas*. València: Levante-EMV (Biblioteca de Levante-El Mercantil Valenciano), 490p.. ISBN: 8487502040
- ARIÑO VILLARROYA, Antonio, 2010. *Prácticas culturales en España. Desde los años sesenta hasta la actualidad*. Barcelona: Editorial Ariel (Ciencias Sociales Ariel), 254p.. ISBN: 9788434417144
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, Gil-Manuel, 2002. Les falles, *La festa reinventada. Calendari, política i ideologia en la València franquista*. València: Publicacions Universitat de València, p.49-55.